

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кафедра безпеки життєдіяльності

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-педагогічної роботи

“ _____ ” 20 _____ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ОХОРОНА ПРАЦІ”

освітній рівень – перший (бакалаврський)
галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка,
спеціальність – 014 Середня освіта (Хімія),
спеціалізація –
освітня програма – 014.06 Середня освіта (Хімія).

2022 – 2023 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни “Охорона праці” для студентів за спеціальністю – 014.06 Середня освіта (Хімія).

Розробники:

Яремко З.М., завідувач кафедри, доктор хімічних наук, професор,
Галаджун Я.В., доцент, кандидат хімічних наук, доцент,
Муць І.Р., доцент, кандидат хімічних наук, доцент,
Наливайко Н.В., доцент, кандидат біологічних наук, доцент,
Петришин Р.С., доцент, кандидат хімічних наук, доцент,
Писаревська С.В., доцент, кандидат хімічних наук, доцент,
Тимошук С.В., доцент, кандидат хімічних наук, доцент,
Фірман В.М., доцент, кандидат технічних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри безпеки життєдіяльності.

Протокол від “_____” 20____ року №_____.

Завідувач кафедри безпеки життєдіяльності

Зіновій ЯРЕМКО

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		дenna форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка Освітній рівень: перший (бакалаврський)		Нормативна
Модулів – 1	Спеціальність: 014 Середня освіта (Хімія)	Рік підготовки	
Змістових модулів – 1		4-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		8-й	
Тижневих годин для денної форми здобуття освіти: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3,6		Лекції	
		13 год.	
		Практичні, семінарські	
		13 год.	
		Лабораторні	-
		год.	
		Самостійна робота	
		64 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		год.	
		Вид контролю:	
		зalік	зalік

Примітка.

Спiввiдношення кiлькостi годин аудиторних занять до самостiйnoї i iндiвiдуальнoї роботи становить (%):

для денної форми здобуття освiти — 40 %;

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення дисципліни “Охорона праці” – це працеохоронні компетентності ефективного управління охороною праці на основі визнання пріоритету життя і здоров’я працівників над результатами виробничої діяльності та з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу і міжнародного досвіду.

Завдання вивчення дисципліни передбачає формування інтегрованої здатності використовувати набуті компетентності для оздоровлення умов праці на робочому місці з метою збереження здоров’я і працездатності працівників під час професійної діяльності. Досягнення цього завдання забезпечується формуванням ряду загальних компетентностей.

Загальні компетентності (ЗК):

- формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та особисту безпеку, а також запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.

Вивчення дисципліни також сприятиме формуванню таких загальних компетентностей, як здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, у вирішенні конкретних проблем; здатність до пошуку інформації з різних джерел; здатність працювати в команді; здатність до адаптації та дії у новій ситуації; здатність дотримуватися етичних принципів у професійній діяльності з погляду розуміння впливу досягнень хімії на усі сфери життя; здатність адекватно оцінювати ризики та здійснювати безпечну професійну діяльність.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- ◆ систему головних організаційних і технічних заходів, направлених на підвищення рівня безпеки праці та охорони здоров’я на робочому місці;
- ◆ сучасні методи аналізу ризиків професійної діяльності, загроз і небезпек на робочих місцях та виробничих об’єктах;
- ◆ умови виникнення і розвитку небезпек, їхнього переростання у надзвичайні ситуації;

вміти:

- ◆ впровадити головні організаційні і технічні заходи, направлені на підвищення рівня безпеки праці та охорони здоров’я на робочому місці з метою усунення причин нещасних випадків та професійних захворювань;
- ◆ організувати вивчення професійних (виробничих) ризиків та забезпечити підготовку адекватних заходів щодо їхнього зниження шляхом впровадження досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду;
- ◆ визначити коло своїх обов’язків з питань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на суб’єктах господарювання;
- ◆ забезпечити проведення навчання серед працівників та населення з питань безпеки життедіяльності та дій у разі надзвичайних ситуацій.

Програмні результати навчання (ПРН):

- ◆ знати законодавчі та нормативно-правові документи з безпеки праці та охорони здоров’я на робочому місці для успішного виконання виробничих та управлінських функцій та вміти організувати діяльність трудового колективу з обов’язковим врахуванням вимог охорони праці та здоров’я працівників, забезпечивши раціональний розподіл обов’язків і повноважень з вирішення питань безпеки праці та постійний контроль за їхнім виконанням.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Нормативно-правове забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я працівників.

Тема 1. Загальні питання охорони праці та організаційно-правові засади безпеки праці та охорони здоров'я працівників.

Лекція. Головні поняття охорони праці та гарантії прав громадян на охорону праці.

Сутність процесу праці та її цінність. Об'єкт та предмет охорони праці. Головні принципи державної політики України у галузі охорони праці. Законодавство України про охорону праці. Закон України "Про охорону праці". Гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.

Лекція. Система управління охороною праці.

Комплексна система управління охороною праці в Україні. Державне управління: компетенції та повноваження органів державного управління охороною праці. Органи державного нагляду за охороною праці, їхні головні повноваження. Навчання з питань охорони праці.

Управління охороною праці власником підприємства. Обов'язки роботодавця щодо створення безпечних та здорових умов праці. Служба охорони праці суб'єкту господарювання: головні завдання, функції та повноваження. Система управління охороною праці на суб'єкті господарювання та її відповідність вимогам міжнародного стандарту OHSAS 18001:2007. Локальні нормативно-правові документи з охорони праці, що діють на суб'єкті господарювання. Інструкції з охорони праці на робочому місці. Навчання з питань охорони праці на суб'єкті господарювання.

Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці. Участь працівників в управлінні охороною праці. Повноваження профспілок у здійсненні контролю за додержанням законодавства про охорону праці. Комісія з питань охорони праці суб'єкту господарювання. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці, їхні обов'язки і права. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі.

Лекція. Страхування від нещасних випадків на виробництві та їхнє розслідування.

Завдання страхування від нещасного випадку. Об'єкти та суб'єкти страхування. Види страхування. Повноваження та обов'язки суб'єктів страхування від нещасних випадків. Повноваження та обов'язки фонду соціального страхування. Права та обов'язки застрахованої особи. Права та обов'язки роботодавця як страхувальника.

Розслідування нещасних випадків на виробництві: їхні види. Організування розслідування та обов'язки роботодавця щодо розслідування нещасних випадків. Склад комісій з розслідування та їхні обов'язки. Встановлення зв'язку нещасного випадку з виробництвом.

Практична робота. Стан травматизму в Україні та методичні підходи до його оцінювання.

Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном. Динаміка зміни загального та смертельного виробничого травматизму в Україні: регіональний та галузевий виміри. Порівняльний аналіз стану травматизму в Україні та світі. Методи оцінювання стану травматизму на рівні держави та суб'єкта господарювання.

Практична робота. Оцінювання рівня професійного ризику за організаційним чинником забезпечення безпеки праці.

Ризик-орієнтований підхід до управління охороною праці та оцінювання ступеня базового ризику виникнення небезпечних ситуацій на підприємстві. Визначення організаційного чинника забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я на робочому місці: нормативні документи з охорони праці, що діють на суб'єкті господарювання та їхні кількісні оцінки, штрафні санкції та їхні кількісні оцінки. Рівні професійного ризику за організаційним чинником. Заходи щодо зменшення ризику виникнення небезпечних ситуацій та профілактика нещасних випадків професійних захворювань і отруєнь на виробництві.

Самостійна робота. Перспективи розвитку охорони праці в умовах ринкової економіки. Використання світового досвіду з організування роботи щодо поліпшення умов праці. Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових документів з охорони праці.

Законодавчі та нормативно-правові документи з охорони праці в галузі. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Пріоритет функцій забезпечення безпеки та ефективність функціональної структури системи управління охороною праці на суб'єкті господарювання. Фінансування охорони праці: головні принципи і джерела. Витрати на охорону праці, які відносяться до валових витрат суб'єкту господарювання.

Фонд соціального страхування та його організаційна структура, страхові експерти з охорони праці. Розслідування та облік аварій. Розслідування та облік хронічних професійних захворювань і отруєнь на виробництві. Визначення класу професійного ризику виробництва за видами економічної діяльності. Фінансування страхових виплат, соціальних послуг та профілактичних заходів.

Тема 2. Міжнародні норми в галузі безпеки праці та охорони здоров'я працівників.

Лекція. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони праці.

Головні напрямки міжнародного співробітництва України в галузі охорони праці. Законодавство Європейського Союзу з питань охорони праці. Директиви Європейського Союзу з охорони праці та їхнє впровадження в Україні. Співробітництво із Міжнародною організацією праці: конвенції та рекомендації. Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Вимоги до забезпечення охорони праці в структурі соціальної відповідальності. Стандарт SA 8000 “Соціальна відповідальність”. Міжнародний стандарт ISO 26000 “Настанова щодо соціальної відповідальності”.

Практична робота. Аналіз міжнародного співробітництва України та організаційно-правове забезпечення охорони праці.

Аналіз головних конвенцій Міжнародної організації праці та Директив Європейського Союзу з погляду забезпечення здорових та безпечних умов праці на робочому місці. Національні нормативно-правові документи з охорони праці: визначення, реєстр, головні вимоги та ознаки. Аналіз нормативно-правових документів з охорони праці щодо їхньої відповідності принципам державної політики у галузі охорони праці та міжнародним нормам.

Самостійна робота. Соціальне партнерство з питань охорони праці як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці. Соціальний діалог в Європейському Союзі. Міжнародні норми соціальної відповідальності.

Змістовий модуль 2. Гігієна праці, виробнича санітарія та технічна безпека в системі охорони праці.

Тема 3. Гігієна праці та виробнича санітарія в системі охорони праці.

Лекція. Виробниче середовище та його чинники.

Виробниче середовище як сукупність чинників фізичної, хімічної та біологічної природи, які діють на працівника на робочому місці. Чинники, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Чинники, що формують нервово-емоційне напруження під час професійної діяльності. Головні завдання та зміст атестації робочих місць за умовами праці. Обґрунтування класу умов праці.

Державна санітарно-епідеміологічна експертиза, її основні завдання. Об'єкти державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Ергономічні вимоги до організування робочих місць та трудових процесів. Функціональний комфорт та психофізіологічна ціна професійної діяльності.

Практична робота. Мікроклімат виробничих приміщень.

Мікроклімат виробничих приміщень та його роль у створенні комфортних умов професійної діяльності. Чистота повітря виробничих приміщень. Обґрунтування вибору засобів підтримання оптимальних параметрів мікроклімату та належної чистоти повітря виробничих приміщень.

Практична робота. Аналіз умов праці та працездатності людини.

Загальні підходи до оцінювання умов праці та забезпечення безпечних і здорових умов праці. Класифікація умов праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. Інтегральний показник важкості та напруженості праці. Вплив умов праці на працездатність людини. Обґрунтування заходів щодо оздоровлення умов праці.

Самостійна робота. Ергономічні особливості окремих видів діяльності. Вимоги до розташування виробничого і офісного обладнання та організації робочих місць. Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень. Елементи загальної гігієни у професійній діяльності. Побутові та допоміжні виробничі приміщення.

Головні завдання та зміст атестації робочих місць за умовами праці. Організація роботи та порядок проведення атестації робочих місць. Карта умов праці.

Канцерогенні та неканцерогенні ризики. Методологія оцінювання ризику. Ідентифікація та характеристика небезпеки. Коєфіцієнт та індекс небезпеки. Референтні дози хімічних речовин. Головні моделі оцінювання впливу хімічних речовин на здоров'я людини. Залежність «доза–відгук». Гострі та хронічні впливи. Комбінована дія забруднювачів атмосферного повітря.

Освітлення приміщень: природне, штучне, суміщене. Класифікація освітлення. Нормування освітлення виробничих та адміністративних приміщень, розряди зорових робіт. Оцінювання рівня природного освітлення приміщень та забезпечення оптимального штучного освітлення. Джерела штучного освітлення, лампи і світильники.

Слуховий аналізатор та сприйняття шуму. Поріг чутливості. Рівень шумового забруднення у містах. Інтегральний показник соціальної небезпеки шумового забруднення.

Основи фізіології праці та психології безпеки праці. Праця як головний вид діяльності людини: фізіолого-психологічні особливості. Фізіологічні процеси та діяльність нервової системи під час трудової діяльності. Активізація психічних процесів людини та функціональні стани організму під час трудової діяльності.

Психологія безпеки праці: психологічні причини порушення вимог безпечної праці. Адаптація працівників у трудовому процесі та мотивація безпечної праці. Управління стресом на робочих місцях та забезпечення безпечної поведінки працівників під час професійної діяльності. Психологічні засоби сприяння безпечній поведінці працівників.

Професійна орієнтація та професійний відбір як чинники, що сприяють безпечній поведінці працівників. Естетичні основи охорони праці. Інформаційне забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я працівників. Управління безпекою праці через формування елементів культури безпеки життєдіяльності.

Актуальність проблеми надійності людини у трудовому процесі: економічний та безпековий аспекти. Вплив напруженості та інтенсивності праці на надійність людини у трудовому процесі. Роль адаптації працівників до умов праці у забезпеченні безпеки праці.

Тема 4. Основи технічної безпеки в системі охорони праці

Лекція. Основи електробезпеки та пожежної профілактики.

Електротравматизм та основи безпеки експлуатації електрообладнання Загальні вимоги електробезпеки до технологічного обладнання та процесів. Класифікація приміщень за ступенем небезпеки ураження електричним струмом. Безпечна експлуатація електроустановок: організаційні, технічні та електрозахисні засоби і заходи.

Аналіз пожежної небезпеки на суб'єкті господарювання. Обґрунтування шляхів евакуації працівників у разі виникнення пожежі на суб'єкті господарювання. Державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки.

Практична робота. Аналіз пожежної небезпеки на суб'єкті господарювання.

Класифікація приміщень щодо пожежної небезпеки, класифікація пожеж, обґрунтування вибору первинних засобів гасіння пожеж. Головні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту: пожежна сигналізація, первинні засоби пожежогасіння, дії працівників у разі виникнення пожежі.

Забезпечення пожежної безпеки на суб'єкті господарювання. Обґрунтування шляхів евакуації працівників у разі виникнення пожежі на суб'єкті господарювання. Обґрунтування вибору переносних вогнегасників для виробничих та адміністративних приміщень.

Практична робота. Підсумкове заняття.

Аналіз проблемних питань вивчення дисципліни відповідно до освітньої програми підготовки фахівців та пошук навчально-методичних підходів підвищення ефективності формування необхідних компетентностей.

Самостійна робота.

Оцінювання небезпек під час експлуатації електрообладнання: випадковий дотик до струмопровідних частин електричної мережі та перевантаження електричної мережі. Заходи пожежної профілактики під час експлуатації технологічного обладнання будинків, споруд. Вивчення питань пожежної безпеки працівниками. Надання першої медичної допомоги у випадку ураження електричним струмом або опіків під час пожежі.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьо -го	у тому числі					усьо- го	у тому числі				
		лк	пр	лаб.	інд.	с.р.		лк	пр	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Нормативно-правове забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я працівників.												
Тема 1. Загальні питання охорони праці та організаційно-правові засади безпеки праці та охорони здоров'я працівників.	24	6	4				14					

Тема 2. Міжнародні норми в галузі безпеки праці та охорони здоров'я працівників.	19	2	2			15						
Разом за змістовим модулем 1	43	8	6			29						
Змістовий модуль 2. Гігієна праці, виробнича санітарія та технічна безпека в системі охорони праці.												
Тема 3. Гігієна праці та виробнича санітарія в системі охорони праці.	24	2	4			18						
Тема 4. Основи технічної безпеки в системі охорони праці.	23	3	3			17						
Разом за змістовим модулем 2	47	5	7			35						
Усього годин	90	13	13			64						

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<i>Головні поняття охорони праці та гарантії прав громадян на охорону праці.</i>	2
2	<i>Система управління охороною праці.</i>	2
3	<i>Страхування від нещасних випадків на виробництві та іхне розслідування.</i>	2
4	<i>Міжнародне співробітництво України в галузі охорони праці.</i>	2
5	<i>Виробниче середовище та його чинники.</i>	2
6	<i>Основи електробезпеки та пожежної профілактики.</i>	3

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<i>Стан травматизму в Україні та методичні підходи до його оцінювання.</i>	2
2	<i>Оцінювання рівня професійного ризику за організаційним чинником забезпечення безпеки праці.</i>	2
3	<i>Аналіз міжнародного співробітництва України та організаційно-правове забезпечення охорони праці.</i>	2
4	<i>Мікроклімат виробничих приміщень.</i>	2
5	<i>Аналіз умов праці та працевздатності людини.</i>	2
6	<i>Аналіз пожежної небезпеки на суб'єкті господарювання</i>	2
7	<i>Підсумкове заняття.</i>	1
	<i>Разом</i>	13

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальні питання охорони праці та організаційно правові засади безпеки праці та охорони здоров'я працівників.	14
2	Міжнародні норми в галузі безпеки праці та охорони здоров'я працівників.	15
3	Гігієна праці та виробнича санітарія в системі охорони праці.	18
4	Основи технічної безпеки в системі охорони праці.	17
	Разом	64

8. Методи навчання

Результати навчання цієї дисципліни деталізують такі програмні результати навчання:

Результати навчання	Методи навчання та викладання	Методи оцінювання досягнення результатів навчання
•знати законодавчі та нормативно-правові документи з безпеки праці та охорони здоров'я на робочому місці для успішного виконання виробничих та управлінських функцій та вміти організовувати діяльність трудового колективу з обов'язковим врахуванням вимог охорони праці та здоров'я працівників, забезпечивши раціональний розподіл обов'язків і повноважень з вирішення питань безпеки праці та постійний контроль за їхнім виконанням.	•словесні методи (активні лекції, бесіди з елементами формування проблемних завдань); •наочні методи (мультимедійні презентації); •практичні методи (розрахункові вправи з аналізом моделей реальних ситуацій); •проблемно-пошукові (виконання завдань самостійної роботи, спрямованих на активізацію отриманих знань під час аудиторних занять та виробленню навичок самостійної пізнавальної діяльності); •електронне навчання (<i>e-learning</i>).	•оцінювання досягнення результатів навчання ґрунтуються на основі об'єктивності, відкритості, систематичності, єдності вимог і методики оцінювання; •контроль здійснюється протягом семестру під час проведення практичних занять та виконання контрольних робіт; •виконання контрольних робіт передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь і навичок; •контрольні роботи проводяться у формі: тестування, відповідей на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань з використанням технологій дистанційного навчання.

9. Методи контролю

Дисципліна має три змістовні модулі, які охоплюють матеріал усіх тем.

Рівень знань студентів оцінюють за 100-балльною шкалою, контролюючи якість виконання:

- контрольного опитування у вигляді письмових тестів – 50 балів.
- індивідуальних завдань на практичних заняттях (загалом 40 бали).
- самостійної роботи, яку оцінюють включенням теоретичних питань, що винесені на самостійне опрацювання, до підсумкового тестового контролюного опитування та за якістю виконанням одного індивідуального самостійного завдання, яке оцінюють максимально у 10 балів.

Підсумковий контроль – залік, який оформляють за результатами контролю знань студентів упродовж семестру.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Тестування упродовж семестру та самостійна робота				Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		100
T1	T2	T3	T4	
25	35	25	15	

T1, T2, T3, T4, T5 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою
		Залік
A	90–100	зараховано
B	81–89	
C	71–80	
D	61–70	
E	51–60	
FX	21–50	
F	0–20	не зараховано не зараховано (без права перездачі)

11. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни охоплює:

- електронні ресурси кафедри за посиланням : <http://www.lnu.edu.ua/life-safety/>;
- підручники та посібники, зазначені у списку рекомендованої літератури;
- дидактичні матеріали на практичних заняттях;
- законодавчі та нормативні документи з питань безпеки життєдіяльності;
- інформаційні ресурси Інтернет-мережі.

12. Рекомендована література

Базова:

- Охорона праці [З.М. Яремко, С.В. Тимошук, С.В. Писаревська та ін.]; за ред. З.М. Яремка. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – 430 с.
- Протоєрейський О.С, Запорожець О.І. Охорона праці в галузі: Навч. посіб. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 268 с.
- Гогіашвілі Г.Г., Карчевські Є.-Т., Лапін В.М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 367 с.

Допоміжна:

- Основи охорони праці / [В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г. Валенко та ін.]; за ред. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 480 с.
- Крушельницька Я.В.Фізіологія і психологія праці. – К.: КНЕУ, 2000. – 232с.
- Охорона праці (практикум): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц. І. П. Пістуна. – Львів: Тріада плюс, 2011 – 436 с.
- Охорона праці та промислова безпека: Навч. посіб. / К. Н. Ткачук, В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно, С. Ф. Каштанов, Л. О. Мітюк, Л. Д. Третьякова, К. К. Ткачук, А. В. Чадюк. За ред. К. Н. Ткачука і В. В. Зацарного. – К., 2009 – 454 с.

13. Інформаційні ресурси Інтернет-мережі:

- Сайт кафедри безпеки життєдіяльності: <http://www.lnu.edu.ua/life-safety/>.
- Сайт Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua>.

3. Сайт Кабінету Міністрів України: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Сайт ради національної безпеки і оборони України: <http://www.rainbow.gov.ua>.
5. Сайт Міністерства охорони здоров'я України: <http://www.moz.gov.ua>.
6. Сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України: <http://www.menr.gov.ua>.
7. Сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я: <https://www.who.int>.
8. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України: <http://www.social.org.ua>.